

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

A PERÉNYI CSALÁD HATALMI REPREZENTÁCIÓJÁNAK PÉLDÁI A XIV–XV. SZÁZADBAN

A XIII. századig visszavezethető Abaúj vármegyéből származó család a XIV–XVI. században meghatározó képviselője volt a magyarországi arisztokráciának, képviselői országos és udvari méltóságokat viseltek, emellett jelentős birtokokkal rendelkeztek, amelyek többsége Északkelet-Magyarországon összpontosult. A két jelentősebb ág (rihnoi és terebesi) kihalását követően az ifjabb (nyalábi) ág képviselői (Perényi Gábor királyi főkamrás – magister cubiculariorum) számára II. Ulászló király 1505. január 26-án Budán kelt oklevelében „*királynak az országba jövele óta őt és a kúriát követte, különösen pedig bizonyos követségekben teljesített szolgálatait*” elismerve neki és utódainak engedélyezte a vörös viasszal való pecsételés jogát – azaz a bárói rendhez való tartozásukat [Tringli, 2008, 345–346. o.]. A Perényiek az egyetlen olyan familia, amelynek egyelőre nem ismert olyan címadományozó, illetve rangemelő oklevele, amely az 1526 utáni időszakból származna. Ugyanakkor éppen a család nyalábi levéltárának köszönhetően (jelenleg a Magyar Országos Levéltár állományában található) igen jelentős címeres forrásanyaggal rendelkezünk. A család három ágának kiterjedt kapcsolatrendszere, illetve az általuk betöltött országos és udvari tisztségek fontossá tették a reprezentáció igényét, és ebben a családi címernek is kiemelt szerep jutott. Ebben az időszakban került a mindennapi használatba a család mindenki által ismert, kibővített, negyedelt címerbrázolása is.

A kárpátaljai köztudatban a Perényi család elsősorban Nagyszőlős városával kapcsolódik össze, azonban a család gyökereit az Abaúj vármegyei Perény községben kell keresni. A család, illetve annak első ismert képviselőjének, Orbánnak a származását a mai napig homály fedi. Komáromy András, a Perényi-levéltár egyik kutatója megjegyzi: „*Családtörténeti íróink (...) egyetértenek abban, hogy az Anjou-korszak elején feltűnő, Zsigmond uralkodása alatt magasra emelkedett és a mohácsi vész előtt három*

testvérágon virágzó Perényi nemzetség Dobosi Orbántól származik, a ki III. Endre királytól az Abauj vármegyében, Kassához közel fekvő Perény falut 1292 körül adományba kapta.” [Komáromy, 1899, 2–3. o.]. Mivel az eredeti oklevél nem maradt fenn, annak tartalmáról a szakembereknek csak feltételezéseik vannak. Ugyanakkor Komáromy szerint a Dobosi (de Dobos) nevet mindenképpen el kell vetni, mivel ez valószínűleg a későbbi genealógusok „betoldása”, ami egy Szatmár vármegyei birtok, Nagydobos tulajdonjoga kapcsán merült fel [Komáromy, 1899, 2–3. o.; Novák, 2018, 24. o.].

Orbán fiai 1316-tól kezdődően az oklevelekben következetesen Perényiként (de Purven, Pirin, Perweyn) szerepelnek, ezért valószínűsíthető, hogy az Abauj vármegyei település volt az a nemzetségi törzsbirtok, amelyet a későbbi leszármazottak közösen birtokoltak. Komáromy a Várad Regestrumban szereplő hasonló névanyag (Perven, Perrin, Perin/Perun) alapján azt feltételezi, hogy mint személy- és birtoknév – a Perényi – olyan területről származik, ahol vendégnépek (hospesek) telepedtek le. Hasonló nevű, megnevesített személlyel – Pirinnel – Szepes vármegyében találkozzunk. Hasonlóan számos feltételezés maradt fenn Orbán származásával kapcsolatban is, azaz a szakírók szerint az illető lehetett szász (német), illetve latin (itáliai) származású is [Komáromy, 1899, 4–6. old, Novák, 2018, 9, o.].

Tringli István, a Perényi-levéltár másik feldolgozója szerint [Tringli, 1992, 176. o.], bár az Orbán-fiak valamennyien a Perényi nevet viselték, sok közös dologgal nem rendelkeztek. A három ágra szakadt család tagjai más-más életpályáját futottak be, s a közös ős kivételével semmi nem kötötte őket össze. Ezért a középkor folyamán a Perényieket nem egységes, hanem három különálló családként kell vizsgálni. Ugyanezt az álláspontot osztja Novák Ádám is [Novák, 2018], aki a terebesi Perényi-ág történetét vizsgálja behatóbban.

A Perényiek birtokszerzése a kiskirályok (tartományurak) korában veszi kezdetét, első birtokuk földrajzilag az északkeleti országrész nagyura, Aba Amadé fennhatósága alá tartozott. Aba Amadé kassai meggyilkolása után, illetve a rozgonyi csatát (1312) követően a térség kis- és köznemessége Károly Róbert király mellé állt. „Perényi” Orbán fia János (*a bárói ág alapítója*) testvérel, Miklóssal együtt 1316-ban még Aba Amadé fia László szolgálatában állt, majd a Csák Máté elleni küzdelemben valamikor 1317 körül már királyi szolgálatban esett el. Az Orbán fia Jánostól származó bárói ág a történelmi szakirodalomban nyalábváriként, ifjabbként, illetve Kispe-

rényiként szerepel (ennek a képviselői élnek jelenleg is). Később szerzett birtokaik elsősorban Zemplén (Nagyida) és Ugocsa (Nyaláb és Nagyszőlős) vármegyékben feküdtek.

Orbán fia (I.) Miklós (*a rihnoi ág alapítója*) Drugeth Fülöp nádor familiárisaként futott be jelentősebb karriert mint szepesi és újvári alispán. Miklós 1319-ben a Sáros vármegyei Kabala birtokát kapta meg királyi adományba, amelyet több is követett Szepes, Sáros és Szabolcs vármegyékben. Az Északkelet-Magyarország több vármegyéjét felölelő Drugeth-tartományban Perényi Miklós igen jelentős karriert futott be: előbb udvarbíró (*iudex curie*), 1323–1327 között a nádori ítélőmesteri (*viceiudex palatini*) tisztséget is betöltötte [Zsoldos, 2017, 119–137. o.]. Később, 1329-től 1334-ig ugyanezt a tisztséget töltötte be Drugeth Vilmos nádorsága idején is. A különböző publikációk ispánként (*comes Nicolaus de Perwen*) írnak róla, sőt udvari méltóságot (étkefogó mester) is tulajdonítanak neki, azonban ez a címzés (*comes*) valószínűleg az általa betöltött ítélőmesteri tisztségnek szólt. Az oklevelek utoljára 1352-ben említik mint élő. Miklós fia Miklós már fejebb lépett a társadalmi ranglétrán, mivel bihari ispánként és sólyomkői várnagyként tűnik fel az oklevelekben. Drugeth Vilmos 1342-es halálát követően I. Lajos király felszámolja a korábbi Drugeth-tartományt, amelynek vármegyéi élére saját embereit ülteti. A Perényiek a királyné, majd a király birtokába kerülő Diósgyőr várnagyai lesznek.

Az Orbán fia (I.) Istvántól származó harmadik ágat nádori vagy idősebb ágként, illetve birtokközpontjukról terebesiként is említik. Befolyásban és vagyonban ez az ág emelkedett a legmagasabbra, a középkor végén az ország hetedik leggazdagabb családjá lett. Orbán fia Istvánnak 3 fia (Péter, Imre és András) és 1 lánya született. István fia Péter I. Lajos király udvarában futott be jelentős karriert: 1359-ben udvari lovag, később regéci és csejtei várnagy, Abaúj, Túróc és Bars vármegyék ispánja. Lajos király halálakor Árva várnagya és ispánja is egyben. Királyi szolgálata eredményeként közel 100 portányi birtokkal rendelkezett Abaúj és Zemplén vármegyékben.

A Perényiek vagyoni és társadalmi felemelkedése azonban I. (Luxemburgi) Zsigmond uralkodásának idejére tehető. A család mindhárom ágának képviselői fontos országos és udvari méltóságokat töltöttek be, illetve szolgálataik alapján jelentős birtokokat kaptak adományba. Az Engel Pál által összeállított 1301–1457 közötti világi archontológia [Engel, 2001] szerint a Perényi család tagjai közül legalább egyet mindig ott találunk az országbarók között, illetve a király közvetlen környezetében.

Sorszám:	Név:	Tisztség	Szolgálati évek	Egyéb tisztségek
Országos főméltóság				
1.	Perényi Imre	nádor (<i>palatinus, comes palatinus</i>)	(1504–1519)	Abaúj vm. ispánja
2.	Perényi Péter	macsói bán	1397, 1400–1401	Ung, Zemplén, Szatmár, Ugocsa vm. ispánja, a székelyek ispánja
		országbíró (<i>judex curiae regiae</i>)	1415–1423	
3.	Perényi Miklós	szőrényi bán	1390–1391	
4.	Perényi Imre	titkos kancellár	1405–1418	
5.	Perényi János	tárnokmester (<i>tavernicorum regalium magister</i>)	1438–1443, 1445–1458	Zemplén, Abaúj vm. ispánja
Udvari főméltóság				
6.	Perényi Miklós (rihnói)	főlovászmester (<i>agazonum regalium magistri</i>)	1417–1420	a kunok és jászok bírója
7.	Perényi Miklós (pataki)	főlovászmester (<i>agazonum regalium magistri</i>)	1420–1428	Máramaros, Trencsény, Zemplén, Nyitra vm. ispánja, a Vág folyó kapitánya
8.	Perényi Miklós	főpohárnok (<i>pincenarum regalium magister</i>)	1387–1390	diósgyőri várnagy, Abaúj és Zemplén vm. ispánja
9.	Perényi János	főpohárnok (<i>pincenarum regalium magister</i>)	1390–1396	Abaúj vm. ispánja
10.	Perényi Imre	főpohárnok (<i>pincenarum regalium magister</i>)	1397–1404	Abaúj, Borsod vm. ispánja
11.	Perényi István	étékfogómester (<i>dapifenorum regalium magistri</i>)	1431–1437	Zemplén vm. ispánja
12.	Perényi János (idősebb)	étékfogómester (<i>dapifenorum regalium magistri</i>)	1431–1437	Zemplén vm. ispánja
13.	Perényi Miklós (krompachi)	étékfogómester (<i>dapifenorum regalium magistri</i>)	1437	

A Perényiek országos és udvari tisztségeik mellett egyszerre több vármegye ispáni tisztségét is betöltötték, ugyanakkor folyamatossággal elsősorban Abaúj, Zemplén, Ugocsa és Máramaros esetében találkozhatunk. Ez valószínűleg azzal is magyarázható, hogy birtokaik nagy része is ezekben a vármegyékben feküdt. Emellett a család egyes tagjai ispáni tisztséget töltöttek be Szepes, Sáros, Szatmár, Trencsén, Ung megyékben, illetve a székely ispán feladatait is ellátták. A Perényiek közül többen is fontos szerepet játszottak a Zsigmond uralma elleni felkelések leverésében,

Magyarországi uralmának megszilárdítását követően I. Zsigmond figyelme a hagyományos Luxemburg-örökség megszerzése felé irányult – ennek érdekében 1410-ben római királynak választotta meg magát. A birodalmi ügyek intézése keretében Zsigmond (és szűkebb környezete) több alkalommal elhagyta Magyarországot. 1412 és 1419 között előbb Észak-Itáliában tartózkodott, ahol az egyházszakadás felszámolása érdekében folytatott tárgyalásokat, majd diplomáciai erőfeszítései eredményeként 1414 novemberére egyetemes zsinatot hívtak össze Konstanz birodalmi városába. A zsinatot megelőzően Aachenben megkoronázták római királlyá. A konstanzi zsinaton a király és kísérete 1414 decembere és 1415 júniusa között tartózkodott, majd 1415 nyarán az aragóniai Perpignanban folytatott tárgyalásokat. 1416 tavaszán VI. Károly francia király meghívására érkezett Párizsba, ahol közvetítő szerepet vállalt az angolok és franciák között kiújuló százéves háborúban, majd augusztus 16-án Canterburyben V. Henrik angol uralkodóval lépett egyezsége [Bárány, 2004, 1346–1361. o.]. 1417. január 27-én ért újra Konstanzba, ahol megválasztásra került a katolikus egyház új egyetemes pápája, V. Márton. Luxemburgi Zsigmond következő jelentős külföldi utazására 1430 nyarán került sor. Előbb birodalmi gyűlést tartott Nürnbergben, majd 1431 novemberében Milánóban Itália királyává koronázták. Császári koronázására 1433. május 31-én került sor a római Szent Péter székesegyházban. 1433 októbere és 1434 májusa között a bázeli zsinaton tartózkodott. A fennmaradt iratok tanúságai szerint az aacheni koronázáson (terebsi) Perényi Imre (Péter fia) titkos kancellár és (pataki) Perényi Miklós (Miklós fia) lovászmester vettek részt. A konstanzi zsinaton (terebsi) Perényi János (Imre fia), (terebsi) Perényi Imre (Péter fia) titkos kancellár, terebsi Perényi István (Imre fia), (pataki) Perényi Miklós, (rihnoi) Perényi Miklós lovászmester, (nyalábi) Perényi Péter országbíró. A római császári koronázásra (terebsi) Perényi István (Imre fia) asztalnokmester kísérte el a királyt.

A magyar arisztokrácia képviselői európai „körútjaik” során nem csupán megismerkedtek az ottani kulturális értékekkel és reprezentációs formákkal, de azok nagy részét át is vették. Ezek között fontos szerepet játszottak a címerek mint az udvari és lovagi kultúra elengedhetetlen kellékei. A magyarországi heraldika kialakulása és fejlődése az Anjou-királyok uralkodásához köthető, az első ismert oklevelet 1326-ban adta ki Károly Róbert. Azonban az első olyan oklevelet, amely teljes egészében ábrázolta is az adományozott címet, Zsigmond király kancelláriája állította ki 1398. október 16-án. A XIV. század végén a külföldi kancelláriák színes armálisokat kezdtek el kibocsátani, ezeket hamarosan Magyarországon is átvették. Az ilyen típusú oklevelek tömeges kibocsátása 1414-től kezdődött meg, amikor Zsigmond mint római király, magyar kísértével jelent meg a konstanzi zsinaton. A zsinat ülésai között lovagi tornák folytak, s a magyar nemesség sem akart lemaradni a reprezentáció terén kortársaitól. A zsinaton jelen lévő magyar főurak címereit számos címeralbumban rögzítették. Az egyik ilyen a Richental-kronika [Jékely, 2014., 357–372. o.], amelyben több magyar főúri címer is helyet kapott. Ugyanezek a címerek láthatók Conrad Grüneberg címergyűjteményében is. A konstanzi zsinaton feltűnő címereket mutatja be a Livro de Arautos néven ismert portugál kódex is [Jékely, 2014., 357–372. o.]. Ebben a Perényi család tagjai közül négynek a címere is megtalálható.

A Perényi család címerének eredete mindmáig ismeretlen. A klasszikus címertani leírás szerint a címerkép egy képzeletbeli lényt, a sasembert ábrázolja. Bárczay Oszkár, a *Heraldika kézikönyve* című munkájában így ír: „*A Sasember (Adlermann) rendkívül ritka alak. A Pera-család két szárnyas láb közötti szakállas férfifejet ábrázoló címerét Seyler unicumnak mondja. Nálunk e címerkép a Perényiek címerében látható.*” [Bárczay, 1897., 152–153. o.]. Feltételhezhető – a jelentős hasonlóság miatt –, hogy a Perényiek őse, Orbán valamilyen rokonságban állhatott a karinthiai Pera családdal. Az eredeti címer „*kék mezőben, arany leveles koronában, két fölfelé álló, fekete tollas, vörös saskarom közt természetes emberfej, fekete hajjal, ferde, hosszú, hegyes szakállal és farkocsba font fekete hajjal. Sisakdísz az alak.*” Ez az címerábrázolás látható a kassai Szent Erzsébet-dóm szentségházán is, amelyet Csoma József írt le. Itt 17 címer, köztük a Perényi család jelképe is látható: „*Perényi címer, két pajzsban lilios koronán, terpesztett lábbal álló, balra néző, kiterjesztett szárnyú, hosszú farkú, feketén fegyverzett fekete madár alak, hosszú szakállú emberfejjel.*” [Csoma, 1889., 22. o.]. Mint Csoma József megjegyzi, a címer leírásának eltorzítása annak köszönhető, hogy annak leírói nem ismerik/értik az

eredeti címeralak (esetünkben a sasember) jelentését. Ez a szakértői megjegyzés arra vezethető vissza, hogy Magyarország családörténetét és címereit bemutató munkájában Nagy Iván is hibás (torz) leírást közöl: „*Czímere – mint följebb a metszvény ábrázolja – négyfelé osztott paizs, az 1. és 4-ik vörös udvarban koronán koronás emberfejú és derekú, halfarkú szárnyas szirén vagy szörny áll; a 2. és 3-ik kék udvarban koronás oroszlán hátulsó lábain ágaskodik. A paizsra dölve – legalább Perényi Imre nádor korában – egy szárnyas nemtőt találunk*”. [Nagy, 1862., 237. o.]. Ugyanerre az általános tévedésre utal a gyöngyösi címeres albumot bemutató tanulmányában Fejérpataky László is, aki megjegyzi: „*Alig van címer, melynek – igaz – sajátságos és könnyen félreismerhető ősi alakja meg nem értés miatt annyi változatot, sőt merőben eltérő ábrázolást mutatna föl, mint a Perényieké. Az ősi alakból (kék mezőben arany leveles koronán, két aranykarmú, fekete, felfelé álló tollú sasszárny közt egy jobbra fordult hajfonatos emberfő, haránt, előre lecsüngő hegyes szakállal), a bárói címerben koronás szárnyas fűrén, a leírásban pedig vörös madár lett emberi arczczal*” [Fejérpataky, 1888, 177. o.].

A fentiekből kiindulva megállapíthatjuk, hogy az általunk leírt klasszikus (ősi), illetve bővített címer a két heraldikailag helytálló változat. A klasszikus ábrázolások köszönnek vissza a már említett, a konstanzi zsinaton készült címerkönyvekben, azzal a különbséggel, hogy azokban a címeralak (sasember) lebegő – azaz a pajzsban nincs nyitott aranykorona. A későbbiekben ez a címer a terebesi és a nyalábi (bárói) ágnál négyosztatúvá módosul: „*az ősi, jobbra forduló címer az 1. és 4. mezőben látható, amelyet a 2. és 3. vörös mezőben koronás (vagy korona nélküli) jobbra forduló, fegyverzett arany oroszlán egészít ki*”.

A Perényi család terebesi ágának történetét feldolgozó dolgozatában Novák Ádám megállapítja, hogy 1458-ig a címeralak a Perényiek esetében egységesnek tekinthető, az alapvető változás az oldalcserében (a címeralak fordulása) tapasztalható. A Perényi címer további módosulása Perényi Imre nádorhoz kapcsolódik, aki 1515-ben egyik előkészítője volt a Habsburg-Jagelló családi szerződésnek. A szerződés értelmében Lajos magyar és cseh trónörökös eljegyezte Habsburg (I.) Miksa császár unokáját, Máriát, míg Jagelló Annát az egyik fiúunoka feleségéül szánták. Egyes kutatók szerint Perényi csupán aláírását követően szerzett tudomást a szerződés titkos pontjairól, s Pozsonyban a rendek nevében tiltakozott a király előtt. A nádor „jósándékának” biztosítása érdekében II. Ulászló Siklós várát és uradalmát adományozta neki, míg Miksa császár 1517. szeptember 27-én Badenben

kelt oklevelével a Szent-Római Birodalom hercegi rangjára emelte. A császári oklevél tovább bővítette a Perényi-címet: „Az ősi családi címerkép a szív pajzsban került elhelyezésre, az 1. és 4. vörös mezőben jobbra forduló koronás, fegyverzett arany oroszlán látható, a 2. és 3. vörös mezőben koronát tartó arany hárpiák (griffek), amelyek nyakában átvetett, ezüst színű szalagon – mindkét oldalon – az MCMM (Maximi caesaris Maximilitiani munus) felirat olvasható. Pajzstartó: angyal – drágakövekkel díszített arany köntösben. Sisakdíszek: jobboldali: balra forduló arany oroszlán; baloldali: jobbra forduló, koronát tartó arany griff. Címertakaró: mindkét oldalon vörös-kék színű foszlány. Ugyanakkor maga Perényi Imre ezt a címet hatalmi jelképein (nádori pecsétjében) soha nem használta.

A hatalmi reprezentáció egyik fontos eleme a címerek alkalmazása a pecséteken. A XIV. század második feléig olyan jelképekkel, amelyeket napjainkban is címernek tekinthetünk, kizárólag a főurak rendelkeztek, közülük is azok, akik magas közjogi méltóságot (nádor, országbíró, vajda, bán) viseltek, s mint ilyenek saját pecsétjükkel megerősített (bírói) oklevelet adhattak ki. Ezek a pecsétek három csoportra oszthatók:

- 1) a pecséteken saját nemzeti jelképüket vagy címerüket használták, s a betöltött hivatal csak a pecsét felirata jelölte;
- 2) egyesítették családi címereiket az államhatalom jelképeivel;
- 3) családi címereik helyett az államhatalom jelképeit alkalmazták.

Az országos tisztségeket betöltő Perényiek az első csoportba sorolható pecséteket használtak, ahol a pecsét a családi (egyszerű vagy bővített) címet ábrázolta, a tisztségre pedig a latin nyelvű felirat utalt. A Magyar Országos Levéltár állományában számos ilyen oklevél található, a jó állapotban fennmaradt pecsétek közül néhány:

– Perényi Péter macsói bán, székely ispán (később országbíró) pecsétje (1393-ban használt).

– Perényi János (Imre fia) tárnokmester (harmadik) pecsétje (1439-ben készült), leírása szerint: „Kör alakú mezőben külön folytonos vonallal elválasztott, háromkaréjos tükrös, benne jobbra néző csőrösisakon sisakdíszként álló, jobbra néző családi címeralak, a sisak két oldalán a sisaktakaró levélindás foszlányaival. A karéjok töréspontjaiban csillagdíszítés. A két oldalról folytonos vonallal határolt, gótikus minuszkulás körirat: [+] s(igillum) • iohannis • de • peren • magistri • tauarnicor(um)”.

– Perényi János (Imre fia) tárnokmester (negyedik) pecsétje (1452-ben használt), leírása szerint: „Kör alakú mezőben háromágú koronán álló,

jobbra néző, családi címeralak. A mindkét oldalon folytonos vonalkerettel határolt, gótikus minuszkulás körirat: s(igillum) • iohannis • de • peren • magistri tauarnicor(um).”

– Perényi Imre nádor pecsétje egy 1505-ös oklevelén, illetve gyűrűpecsétje egy 1517-es oklevelén. Mindkét pecsétlenyomaton a negyedelt, oroszlános címerábrázolást látjuk, címertartóként angyal szerepel kereszttel a fején. Körfelirat: „*S D EMERICI * DE PEREN * COMITIS ET PALA * RE VN*” (Perényi Imre ispán úr, a Magyar Királyság nádorának pecsétje).

A korábban is használt reprezentációs elemek (pecséthasználát) mellett valószínűleg európai hatásra jelennek meg Magyarországon a címerek a sírköveken, illetve az épületek különböző díszítő elemein. Ebből az időszakból számos vörösmárvány sírfedőlapot ismerünk, amelyek tulajdonai között jelen vannak a Perényi család tagjai is:

– Perényi (II.) Imre titkos kancellár sírköve. A sírkő egy nagyobb és egy kisebb töredéke 1969-ben került elő a felsőnyárádi pálos kolostor romjai közül. Anyaga vörösmárvány, jelenleg a miskolci Hermann Ottó Múzeum kőtárában található: betűtípusa gótikus minuszcula (egy nagy kezdőbetűvel).

– Perényi (II.) István asztalnok sírköve. Valószínűleg a felsőnyárádi kolostorban helyezték el, jelenleg a rudabányai református templom keleti falába beépítve látható. Alsó része a körirattal hiányzik. Anyaga vörösmárvány, betűtípusa gótikus minuszcula (három nagy kezdőbetűvel).

– Perényi (II.) János asztalnokmester 1438–39-ben készült sírköve. Anyaga vörösmárvány, betűtípusa gótikus minuszcula (11 db nagy kezdőbetűvel). Jelenleg a tőketerebesi római katolikus templomban található.

Mindhárom sírfedőlap a hagyományos Perényi-címert ábrázolja – ötágú, liliomos koronából kinövő, jobbra néző, karmos madárlábú sasszárnyakból kitekintő szakállas férfi profilja, hátranyúló hajfonattal. Perényi (II.) István asztalnokmester sírkövén a Sárkány-rend mellett az aragóniai Kanna-rend emblémája (kétfülű kanna három szál virággal) látható, míg (II.) János esetében ezek egy újabb jelvénnel, a Lancaster-ház jelvényével, az ún. SS-lánccal vagy-gallérral egészülnek ki. Az utóbbiakat az udvari főméltóságok királyuk kíséretében Aragóniában, illetve Angliában kapták az ottani uralkodóktól.

Az elmúlt évek régészeti feltárásai során számos új lelet került napvilágra, amelyek között a Perényi család emlékei is jelen vannak.

Az abaújházi református templom 2008–2009-es feltárása során egy tufából készült, a Perényi-címert ábrázoló sírkő került elő, amely felirata

szerint Perényi Péternek állít emléket, aki 1403. június 26-án hunyt el. A feltárást végző régészek feltételezik, hogy a sírkő Perényi Péter országbíró, székely ispán sírjának megjelölésére utólag készülhetett, a 15. század második felében, s a kőfaragó tévedésből kihagyta róla az évtizedekre utaló számot. Szövege: „*hic est sepultus magnificus vir dominus petrus de pereen feria VI p(ro)xi(m)a ante festum visitat[i]o[n]is anno domi[ni] 14tercio.*” [Rácz, Héczey-Markó, 2013., 3. o.]

A másik hasonló lelet a királyházai Nyalábvár 2015. évi régészeti feltárása során került elő. Az Ihor Prohnenko és Zsilenko Mária által készített leírás szerint „*az I. horizont alatti rétegből származik egy nem túl nagy méretű, de masszív (60,02 kg) vörös márvány, valószínűleg egyszalagos sírkő felső negyedének két részre hasadt töredéke*”. A különböző hasonló síremlékekkel összevetve a szakértők arra a feltételezésre jutottak, hogy a nyalábvári Perényi-sírkő valószínűleg a XV. század utolsó évtizedeiben készülhetett, amelynek mintái a királyi szobrászműhelyben készült darabok lehettek.

A Perényi-címer, mint hatalmi reprezentációs eszköz, visszatérő ábrázolás a család birtokközpontjainak épületein: a sárospataki várban, a siklósi várban, illetve a királyházi Nyalábvárban. Ezek elsősorban az épületek homlokzatain, faragott oszlopdíszeken, illetve kandallópárkányokon és kályhacsempéken köszönnek vissza. Többségükben az ősi, egyszerűbb címerábrázolást használják, Perényi Imre nádor négyesosztatú címerei az új birtokadományokon (Sárospatak és Siklós) tűnnek fel elsősorban. A siklósi várban a különböző átalakítások ellenére fennmaradt egy itáliai kőfaragók által készített címer, amely bőségszarvas göndör hajú ifjút ábrázol a Perényiek címerével és az 1515-ös évszámmal. A vésett feliratból ennyi maradt fenn: *EMERICUS DE PERE /// ABAWIVARIENSIS REG///*. Szövegkiegészítéssel: *Emericus de Perényi Comes Comitatus Abaujvariensis, Regnum Hungariae Palatinus. (Perényi Imre, Abauj vármegye örökös ispánja, Magyarország nádora)*. A siklósi vár másik fontos emléke a sötét mészkőből faragott címeres és vésett feliratú kandalló. A hagyományos Perényi-címer alatt az alábbi felirat található: *MILIT DEUS MISERICORDIAM SUAM SUPER ME ETORIPUIT ME DE MEDIOCATULI LEORUM DORMIVI CONTURBATUS. (ISTEN KÜLDÖTTE MEGMUTATTA IRGALMÁT IRÁNTAM. AZ OROSZLÁNOK KÖZÖTT ALUSZOM ZAVARTALANUL)*

FORRÁSOK

PUBLIKÁLATLAN:

Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО1). Сімейний фонд баронів Перені. Копія декрету короля Угорщини Максиміліана про дарування почесного звання і титулу барона королівському наміснику Емеріху Перені і його спадкоємця, Ф. 60. оп. 1. Спр. 7. 1 арк.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban MNL OL 1), P 537. A Perényi család levéltára. A család egészét érintő iratok. Rokon családok (Szaniszlóffy, Báthory, Czobor, Kállay) iratai, 1553–1852.

MNL OL (2), P 1963. A Perényi család levéltára. Birtokjogi és birtokgazdálkodási iratok, 1541–1882.

MNL OL (3), P 1967. A Perényi család levéltára. Családtagok iratai, 1539–1863.

MNL OL (4), P 1968. A Perényi család levéltára. Országos jelentőségű iratok, 1633–1869.

MNL OL (5), P 1969. A Perényi család levéltára. Missilesek, 1612–1875.

MNL OL (6), P 1971. A Perényi család levéltára. Rokon és idegen családok (Báthory, Csáky, Czobor, Forgács, báró Horváth, gr. Károlyi, Kornis, Kosztruba, Maksay, báró Sztójka, Huszár, Thurzó) iratai, 1529–1845.

PUBLIKÁLT:

A Perényi család oklevéltára, 2008. Közzéteszi Tringli István. Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézet, 509 o.

C. Tóth, Norbert, 2006. *Ugocsa megye hatóságának oklevelei 1290–1526*. Budapest: A MTA–MOL Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa, 123 o.

SZAKIRODALOM:

Acsády, Ignác, 1897. *Régi magyar birtokviszonyok 1494–1598. Értekezések a Történelemtudományok Köréből* XVI. kötet. Budapest: MTA, 81–148. o.

Bárány, Attila, 2004. *Zsigmond király 1416-os angliai kísérete*. Aetas 19., 3–4. szám, 5–30. o.

Bárány, Attila, 2019. *Zsigmond „utazó” kísérete Aachentől Rómáig (1414–1433)*. A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 9–50. o.

Bárczay, Oszkár, 1897. *A heraldika kézikönyve*. Bp., 508 o.

Csatáry, György, 1993. *Levéltári kalászatok*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 215 o.

Csergheő, Géza, Csoma, József, 1888. *A Perényiek középkori síremlékei*. Archaeologiai Értesítő Új folyam 8., 4. füzet, 295–303. o.

Csoma, József, 1889. *A kassai dóm szentségében lévő címerek*. Turul 7., 21–26. o.

Engel, Pál, 2001. *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. Középkori magyar adattár. (PC CD–ROM). Bp.

Fallenbüchl, Zoltán, 1988. *Magyarország főméltóságai*. Budapest: Maecenas Kiadó, 159 o.

Horváth, Sándor, 1908. *Adatok a Perényi család történetéhez (1440–1450)*. Magyar Történelmi Tár, 1908., 1–11. o.

Jékely, Zsombor, 2014. *Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején*. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok

a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósan László). Debrecen: Printart-Press Kft., 355–370 o.

Kobály, Ilona, 1999. *A Perényi család kézírathagyatéka a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban*. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 204 o.

Kobály, Ilona, 2001. *A Perényi család kézírathagyatéka a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban*. Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, Nyíregyháza, 15. évf., 199–204. o.

Komáromy, András, 1894. *Nyalábvár és uradalma*. Századok, 28. sz., 492–519 o.

Komáromy, András, 1895. *A báró Perényi család levéltárából (1603–1699)*. Magyar Történelmi Tár., 506–523., 677–699. o.

Komáromy, András, 1896. *A báró Perényi család levéltárából (1603–1699)*. Magyar Történelmi Tár. 63–84., 437–457., 689–717. o.

Komáromy, András, 1899. *A Perényiek a mohácsi vész előtt. Családtörténeti Értesítő*. 1., 2.o.

Komáromy, András, 1900. *A báró Perényi család levéltárából (1420–1571)*. Magyar Történelmi Tár., 119–134. o.

Komáromy, András, 1901. *Perényi-féle ingóságok leltára 1569-ből*. Magyar Történelmi Tár, 588–597. o.

Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén (szerk. Maksay Ferenc), 1990., Budapest: Akadémiai Kiadó, I. kötet, 571 o.

Magyarország főispánjainak története 1000–1903 (szerk.: Medgyesi Somogyi Zsigmond), 1902. Budapest, 256 o.

Nagy, Iván, 1862. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. IX. kötet (P–R). Pest: kiadja Ráth Mór, 852 o.

Novák, Ádám, 2014. *A sasember fia. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében*. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósan László). Debrecen: Printart-Press Kft., 385–400 o.

Novák, Ádám, 2015. *Egy felső-magyarországi bárói család birtoklástörténete 1465-ig. A terebesi Perényiek*. Agrártörténeti Szemle. 56., 1–49. o.

Novák, Ádám, 2018. *A terebesi Perényi család familiárisi hálózata: különös tekintettel a Zsigmond-korra*. Középkortörténeti tanulmányok 10.: A X. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2017. június 7–9.) előadásai. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 183–208. o.

Novák, Ádám, 2019. *Gondolatok a magyar arisztokrácia reprezentációjáról: pecséthasználat és rezidencia a késő középkorban*. Honismeret, 66–71. o.

Novák, Ádám, 2020. *A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig*. Debrecen: DE–FIK „Magyarország a középkori Európában” Kutatócsoport (NKFIH-1150-6/2019) és a Printart-Press Kft, 289 o.

Prohnenko I., Mojszesz V., Zsilenko M., 2013. *Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása*. A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve LV. Nyíregyháza, 203–250. o.

Prohnenko, Ihor, Zsilenko, Mária, Buzás, Gergely, 2016. *A nyalábvári Perényi-sírkő*. Archaeologia-Altum Castrum Online. Visegrád: Mátyás király Múzeum. 25 o.

Rácz, Miklós, Hécey-Markó, Ágnes, 2013. *Egy különös középkori sírkő Abaujváron*. Archaeologia-Altum Castrum Online. Visegrád: Mátyás király Múzeum. 6 o.

Szabó, István, 1994. *Ugocsa megye*. Budapest–Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány–Új Mandátum Kiadó, 271 o.

Tringli, István, 1992. *Hunyadi Mátyás és a Perényiek*. Levéltári Közlemények, 63. (1-2.), 175–192. old.

Ur és paraszt a magyar élet egységében (szerk.: Eckhardt Sándor), 1941. Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyet, Bölcsészeti Karának Magyarágtudományi Intézete, 222 o.

Zubánics, László, 2010. „Perli-e még ezt a hont más?” *Ezer évig tényleg nem volt itt semmi? Vagy mégis?! Honismereti tanulmányok.* Ungvár: Intermix Kiadó, 260 o.

Zubánics, László, 2015. *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI–XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 156 o.

Zubánics, László, 2016. *Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI–XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 292 o.

Zubánics, László, 2020. *Múlt tükrében elmerengve... Északkelet-Magyarország mindennapjai a XVI–XVIII. század fordulóján.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 357 o.

Zsoldos, Attila, 2017. *A Druget-tartomány története 1315–1342.* Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, 306 o.

Міговк, Р., 2013. *Королівський замок «Ньолаб» у дзеркалі джерел (1262 – 1515).* Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», Вип. 1 (30), С. 159–162.

Міговк, Р., Зубанич, Л. (2023). *Розвиток міст Лампертсас і Севлюш у Середньовіччі.* Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія, (2 (49)), С. 66–77.

Однороженко, О., 2011. „*Marchia Ruthenorum*” Угорського королівства. Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього модерну. Київ: Темпора, С. 417.

Прохненко, І., Жиленко, М., Мойжес, В., 2016. *Королівський замок Нялаб.* Вісник Інституту археології, Львів, Вип. 11, С. 123–154.

Прохненко, І., Жиленко, М., 2018. *Дослідження замків Закарпаття археологічною експедицією Ужгородського національного університету.* Археологія, № 3, С. 107–125.